

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดตราดเชื่อมสู่การท่องเที่ยวกัมพูชาและเวียดนามบนพื้นฐานอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

Development of Community-based Tourism Routes in Trat Province Connecting with Cambodia and Vietnam Based on Its Local Identity

วรรณดี สุทธินารากร¹, ภัทรวรรณ จีรพัฒน์ธนธร¹, จินตนา กาญจนวิสุทธิ¹, ทรงธรรม ปานสกุล², อรุโณทัย สาลิกษา³,
รมิตา สุทธินารากร³, พรหมปพร นวลแสง⁵, บุษบา ต้นทอง¹, จันทิรา ผาสุข⁴, ชนิษฐา อ่ำพนพรรณ³, พัชรีนันท์ หาราชภิรมย์โชค¹,
ณัฐวัฒน์ คลังทรัพย์¹, ชไมพร เอกทัศนาวรรณ¹

Wandee Sutthinarakorn¹, Pattarawat Jeerapattanatorn¹, Chintana Kanjanavisut¹, Songtham Pansakun²
Arunothai Sarikakham³, Ramita Sutthinarakorn³, Prompaporn Nuangsang⁴, Bussaba Thonthong¹,
Jantira Pasuk⁵, Kanitta Amponphan³, Pattanan Hansapiromchok¹, Nattawat Klangtrap¹
Chamaiporn Arktassanawan¹

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราด และกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเชื่อมโยงสู่กัมพูชาและเวียดนาม กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้นำและคนในชุมชน จำนวน 120 คนในพื้นที่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 29 ชุมชนของจังหวัดตราด และ 7 ชุมชนในพื้นที่กัมพูชาและเวียดนาม เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ การสำรวจเส้นทาง การสัมภาษณ์ การระดมความคิดเห็นในเวทีสาธารณะ และการประเมินศักยภาพของชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดตราดอยู่ในระดับดีทั้งในประเด็นของผู้นำ และประเด็นของคนในชุมชนที่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนศักยภาพที่อยู่ในระดับปานกลางคือ การเตรียมความพร้อมการวางรูปแบบการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมในชุมชนการบริหารจัดการการฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน การมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน สำหรับชุมชนที่มี

¹ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹ Kasetsart University

² มหาวิทยาลัยศิลปากร

² Silpakorn University

³ สถาปนิก

³ Architecture

⁴ โรงเรียนตราษตระการคุณ

⁴ Trat Trakarnkhun School

⁵ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

⁵ King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang

ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงตราด กัมพูชาและเวียดนาม ในระดับดีขึ้นไป พบว่ามีเพียง 14 ชุมชน คือ 1) ระดับดีเยี่ยม (เกรด A) จำนวน 3 ชุมชน 2) ระดับค่อนข้างดีเยี่ยม (เกรด B+) จำนวน 6 ชุมชน และ 3) ระดับดี (เกรด B) จำนวน 5 ชุมชน โดยเชื่อมโยงเส้นทางผ่านด่านถาวรหาดเล็กของประเทศไทย ไปยังชุมชนของกัมพูชาคือ ชุมชนบางคะยัก ชุมชนตาไต ชุมชนชีฟัท ชุมชนแพรกโตนด ชุมชนตระเบียงซังแก ชุมชนจัมบก และชุมชนในอำเภอฮอนดัทของเวียดนาม

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวโดยชุมชน, จังหวัดตราด, กัมพูชา, เวียดนาม

Abstract

The purposes of this research were to explore and gather the Community-Based Tourism (CBT) resources of Trat province and to identify CBT routes in Trat province connecting with Cambodia and Vietnam. The participants were 120 community leaders and local people in areas of 29 CBT communities as well as seven (7) CBT communities in Cambodia and Vietnam. Research instrument and technique were route survey, interviews, brainstorming in a public hearing, and evaluation of community potential. Content analysis was used for data analysis.

Findings revealed that, averagely, CBT capability on 'community leader and local people work together for CBT development' was ranked at 'good level', while capabilities on 'community's preparation ability', 'setting of managerial model', 'community participation', 'community's administration', 'training of community's tourist staffs', 'participation of tourists', 'cooperation with external organizations', and 'community's effects' were ranked at 'moderate level'. Totally, there were 29 CBT communities in Trat province whereas selected amount of them were considered as 'capable CBT communities' that could connect to CBT in Cambodia and Vietnam. The said CBT communities included three (3) communities with excellent capability (Grade A), six (6) communities marked as quite excellent (Grade B+) and five (5) communities are at good level (Grade B), all the capable CBT communities connect with Ban Hat Lek Border Crossing of Thailand and Cambodia's CBT communities (Bangkayak, Tatai, Chi Phat, Prek Thnout, Trapaing Sangke, and Chambok) as well as communities in Hon Dat district in Vietnam.

Keywords: Community Based Tourism, Trat Province, Cambodia, Vietnam

บทนำ

จังหวัดตราดเป็นจังหวัดที่มีต้นทุนทางธรรมชาติที่สวยงามทั้งทางทะเลและทางบก ตราดมีชื่อเสียงมากในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดให้เป็นหนึ่งในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลตะวันออก (Active beach) การรับรู้ของคนในมุกกว้างมองเห็นภาพทะเลธรรมชาติที่งดงามอยู่ติดชายแดนกัมพูชา จากสถิตินักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดตราดในปี พ.ศ.2559 พบว่ามีจำนวน 1,978,489 คน เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย 1,490,651 คน และนักท่องเที่ยวต่างชาติ 487,838 คน (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) แต่นักท่องเที่ยวเหล่านี้สนใจการท่องเที่ยวทางทะเลมากกว่าการท่องเที่ยวบนทางบก ทั้งที่ในทางบกมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ รวมไปถึงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีเรื่องราวเชื่อมโยงกับฝั่งกัมพูชาและเวียดนาม อีกทั้งความเชื่อมโยงทางภูมิศาสตร์ที่ทอดยาวไปตามถนนสาย R10 บรรจบกับถนนสาย R3 และ R4 ไปยังกรุงสีหนุวิลล์ (Sihanoukville) แห่งประเทศกัมพูชา โดยถนน

ทั้ง 3 เส้น สามารถเดินทางผ่านประตูตราดที่ด่านถาวรบ้านหาดเล็ก ตราด กัมพูชา และเวียดนามจึงมีการเดินทางไปมาหาสู่ท่ามกลางภูมิภาควัฒนธรรมที่ใกล้เคียงและสัมพันธ์แนบแน่นมาตั้งแต่ประวัติศาสตร์

ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในมุมมองของชาวตราดคือความภาคภูมิใจ แต่ปัญหาของชาวตราด คือยังมองไม่เห็นว่าจะทำอย่างไรการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนพื้นที่บนบกจะมีความหมายในเชิงเศรษฐกิจและสังคมเช่นเดียวกับฝั่งทะเล และจะใช้การท่องเที่ยวให้เป็นเงื่อนไขของการพัฒนาชุมชน หากพิจารณาความต้องการดังกล่าวพบว่า แนวคิดของพจนานาสวนศรี (2546) สามารถเป็นทางออกให้กับชุมชน หากชุมชนใช้วิธีการของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community based tourism: CBT) ให้เป็นเงื่อนไขของการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในชุมชน ที่มีแนวโน้มการท่องเที่ยวเข้าถึงหรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ซึ่งโฉมศิริ ทิมสุทิน (2548) กล่าวว่ากระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการวางแผน บริหารจัดการทรัพยากร การกระจายอำนาจในการตัดสินใจโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน จะทำให้คนในชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว และมีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยว วีระพล ทองมา และประเจต อำนาจ (2547) และอุบลวรรณ ประดับสุข (2549) มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีจุดขายในเรื่องของทรัพยากรทางธรรมชาติ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ทั้งนี้การอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวจะช่วยสร้างความยั่งยืนสู่คนรุ่นหลัง

ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ คนในชุมชนเข้าร่วมกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน บนรากฐานของความเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว นำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้เป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและมีบทบาทในการคิด การตัดสินใจ วางแผนการดำเนินงาน สรุบบทเรียนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งพจนานาสวนศรี (2546) ได้อธิบายองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ศักยภาพของคนในชุมชนที่พร้อมต่อการเรียนรู้ ศักยภาพของพื้นที่ที่พร้อมทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพในการบริหารจัดการที่มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับ มีวิสัยทัศน์ เข้าใจการท่องเที่ยวโดยชุมชนและศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการช่วยกันคิด วางแผนสร้างกฎระเบียบของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนและผู้มาเยือนได้ปฏิบัติตาม ทั้งนี้ Fennell (1999) ได้อธิบายหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ผลตอบแทนจากการท่องเที่ยวต้องมีประโยชน์กับสมาชิก คนในชุมชนได้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม การท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน แต่เป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวเคารพและรักษาสีเขียวละออม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งก่อให้เกิดความเข้าใจในความเท่าเทียมระหว่างวัฒนธรรมทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ

การสำรวจและรวบรวมทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชนบนพื้นที่เชื่อมโยง ตราด กัมพูชาและเวียดนาม รวมทั้งการประเมินศักยภาพในเชิงพื้นที่เพื่อเปิดเส้นทางท่องเที่ยวระหว่างชายแดนจึงมีความหมายต่อรายได้ทางเศรษฐกิจและสัมพันธภาพที่มีต่อกันของทั้ง 3 ประเทศ รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่เดินทางถึงกันทั่วทั้งโลก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจทรัพยากรทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราดและพื้นที่เชื่อมโยงสู่กัมพูชาและเวียดนาม
2. เพื่อประเมินศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวโดยชุมชนและสิ่งอำนวยความสะดวกของพื้นที่บนเส้นทางเชื่อมโยงท่องเที่ยวตราด กัมพูชาและเวียดนาม
3. เพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราดเพื่อเชื่อมโยงสู่กัมพูชาและเวียดนาม

ระเบียบวิธีวิจัย

ระยะที่ 1 สํารวจทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราดเพื่อเชื่อมโยงสู่กัมพูชาและเวียดนาม

1. สํารวจทรัพยากรการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ร้านอาหารที่ชุมชนแนะนำ และแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของชุมชนท่องเที่ยว จำนวน 29 ชุมชน ในพื้นที่ 7 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอแหลมงอบ อำเภอบ่อไร่ อำเภอคลองใหญ่ อำเภอเขาสมิง อำเภอเกาะช้าง และอำเภอเกาะกูด

2. ประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของผู้นำและสมาชิกของชุมชนท่องเที่ยว จำนวน 29 ชุมชน ในพื้นที่ 7 อำเภอ ของจังหวัดตราด เพื่อค้นหาชุมชนที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงกับชุมชนท่องเที่ยวของกัมพูชาและเวียดนาม โดยผู้นำและกรรมการของชุมชน จำนวน 120 คน จาก 29 ชุมชน ร่วมกันประเมินศักยภาพของตนเองในเวทีชุมชนตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้ 1) ศักยภาพของคนในชุมชน 2) ผู้นำในชุมชน 3) การมีส่วนร่วมในชุมชน 4) การมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว 5) ผลที่ได้กับชุมชน 6) การเตรียมความพร้อมของชุมชน 7) การร่วมกันพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยว 8) การวางรูปแบบการบริหารจัดการ 9) การฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน 10) การบริหารจัดการของชุมชน และ 11) การประสานงานกับภายนอก

3. สํารวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่สถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวบริเวณจุดผ่อนปรน 2 จุด คือ บ้านมะม่วง ต.นหนทรีย์ อ.บ่อไร่ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงไปยังกัมพูชา กับ บ้านฉะระกา อ.สำราญ จ.พระตะบอง และบ้านหินด่าน ต.บ่อพลอย อ.บ่อไร่ เชื่อมกับบ้านศาลเจ้า อ.สำราญ จ.พระตะบองซึ่งเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าของ 2 ประเทศ คณะผู้วิจัยกำหนดพิกัดและจุดเชื่อมโยงการท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ตั้งด่านถาวรและด่านชั่วคราว จำนวน 20 คน เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

4. สํารวจแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในพื้นที่เชื่อมต่อจากด่านการค้า ณ จุดผ่านแดนถาวรบ้านหาดเล็กเชื่อมโยงไปยังกัมพูชาและเวียดนาม 3 เส้นทาง คือ

(1) สาย R3 (สีน้ำเงิน) ผ่านแดนบ้านหาดเล็ก เกาะกง สีหนุวิลล์ กำปอต ตาแก้ว พนมเปญ

(2) สาย R4 (สีเขียว) ผ่านแดนบ้านหาดเล็ก เกาะกง กำปอต พนมเปญ

(3) สาย R10 (สีแดง) ผ่านแดนบ้านหาดเล็ก เกาะกง สีหนุวิลล์ กำปอต กรุงเก่า ประเทศกัมพูชา ไปสิ้นสุดที่เมืองเกียนยาง เขตฮาดิเยน ประเทศเวียดนาม

5. สํารวจชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยสํารวจลักษณะทางกายภาพ สถานที่ท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และกิจกรรมการท่องเที่ยว ในเขตประเทศกัมพูชาและเวียดนาม จำนวน 7 ชุมชน บนเส้นทางสาย R3 R4 และ R10 กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชนชาวกัมพูชาและชาวเวียดนามในพื้นที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 30 คน เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และการสํารวจเพื่อกำหนดพิกัดของพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 2 ประเมินศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกของพื้นที่บนเส้นทางเชื่อมโยงท่องเที่ยวตราด กัมพูชาและเวียดนาม โดยนำข้อมูลในระยะที่ 1 นำสู่การวิเคราะห์จุดเด่นของพื้นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน และกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดตราดและพื้นที่เชื่อมโยงของชุมชนท่องเที่ยวกัมพูชาและเวียดนาม จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้สู่การจัดลำดับพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชนตามศักยภาพในเชิงพื้นที่และความสามารถในการบริหารจัดการของชุมชน โดยแบ่งเป็น 6 ระดับคือ ระดับดีเยี่ยม (A) ระดับค่อนข้างดีเยี่ยม (B+) ระดับค่อนข้างดี (B) ระดับปานกลาง ค่อนข้างไปในทางดี ระดับ

ปานกลาง (C) ระดับต่ำกว่าปานกลาง (D+) และระดับศักยภาพน้อย (D)

ระยะที่ 3 กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดตราดเพื่อเชื่อมโยงสู่กัมพูชาและเวียดนาม โดยกำหนดพิภพของชุมชนท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และนำข้อมูลที่ได้เปิดเวทีวิพากษ์ผลการศึกษาในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 ซึ่งเป็นผลสู่การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ 29 ชุมชน จำนวน 100 คน และผู้แทนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในเวทีวิพากษ์ผล คือ การระดมพลังทางสมอง วิเคราะห์โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

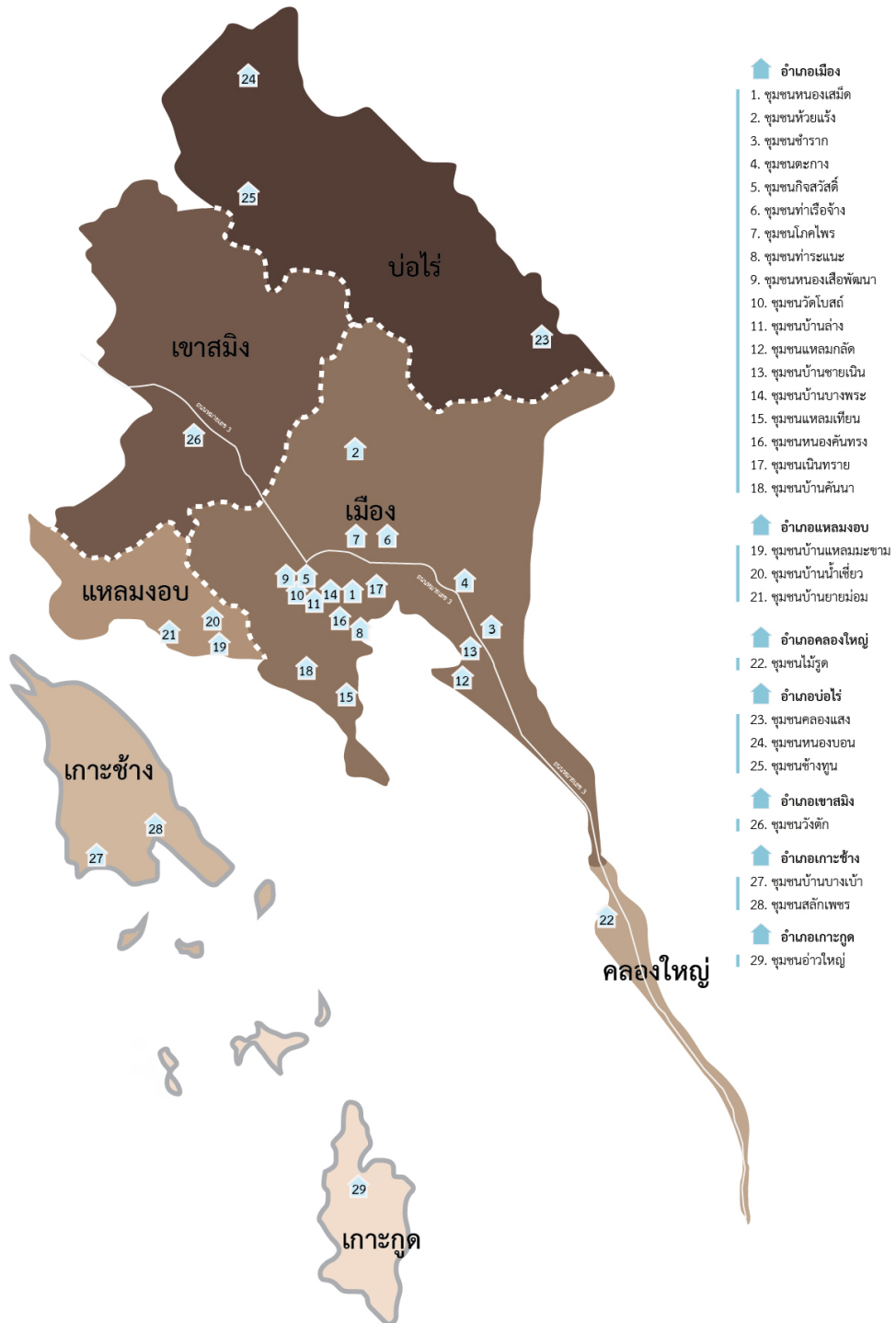
1. ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราด

จังหวัดตราดมีศักยภาพรอบด้านที่สามารถส่งเสริมการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดได้ อาทิ ทรัพยากรทางบก ทรัพยากรทางทะเล ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นในการดึงดูดนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ตามสถานที่ต่างๆ ที่มีความน่าสนใจพร้อมกับร่องรอยการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ถูกทิ้งไว้ให้กลมกลืนกับบริบทของคนจังหวัดตราดจนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งนี้จังหวัดตราดได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 7 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอเมือง 2) อำเภอบ่อไร่ 3) อำเภอเขาสมิง 4) อำเภอแหลมงอบ 5) อำเภอคลองใหญ่ 6) อำเภอเกาะช้าง และ 7) อำเภอเกาะกูด โดยมีจำนวนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ร้านอาหารที่ชุมชนแนะนำ และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ร้านอาหารที่ชุมชนแนะนำและการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดตราด

อำเภอใน จังหวัดตราด	จำนวนแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติ	จำนวนแหล่งท่องเที่ยวทาง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม	จำนวนร้านอาหาร	จำนวนแหล่งท่องเที่ยว ในชุมชน
เมืองตราด	11	10	6	11
แหลมงอบ	5	4	5	3
คลองใหญ่	4	5	3	2
บ่อไร่	3	6	7	5
เขาสมิง	2	2	1	2
เกาะช้าง	22	1	4	4
เกาะกูด	7	-	-	1

ส่วนที่ตั้งของชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปรากฏดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตรัง

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวโดยชุมชนประเทศกัมพูชา

จังหวัดทางตอนใต้ที่คณะสำรวจได้ศึกษาข้อมูล ได้แก่ 1) กำปงสปีอ 2) กำปอต 3) เกะกง 4) แกบ 5) ตาแก้ว 6) พระสีหนุ และ 7) พนมเปญ โดยแต่ละจังหวัดมีจำนวนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ร้านอาหารที่ชุมชนแนะนำ และชุมชนที่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ร้านอาหารที่ชุมชนแนะนำ และชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเทศกัมพูชา

จังหวัดในกัมพูชา	จำนวนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ	จำนวนแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม	จำนวนร้านอาหาร	จำนวนชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
กำปงสปีอ	3	-	-	1
กำปอต	-	3	-	2
เกะกง	2	3	-	3
แกบ	2	-	-	-
ตาแก้ว	4	-	-	-
พระสีหนุ	7	-	-	-
พนมเปญ	-	5	-	-

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวโดยชุมชนประเทศเวียดนาม

เมืองฮาเตียน (Ha Tien International Border Gate) โดยฮาเตียนนั้นเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเกียนยาง (Kien Giang) และจังหวัดเกียนยางนี้เองคือจังหวัดสุดท้ายของเส้นทางสาย R10 ตามขอบเขตการศึกษาวิจัย การท่องเที่ยวโดยชุมชน เติมรูปแบบที่มีศักยภาพคือชุมชนในอำเภอฮอนดัท (Hon Dat) มีการผลิตเตาดิน (Clay Stove) เพื่อการจำหน่ายให้กับคนเวียดนามด้วยกัน

4. การประเมินศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดตราด ประเมินจากความรู้ในการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการบริหารจัดการโดยชุมชนที่ผนวกกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน พบว่า ความรู้ในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คนส่วนใหญ่รู้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการโดยชุมชนและเพื่อชุมชน คนในชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน เป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการโดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม แต่ยังมีคนอีกบางส่วนที่เข้าใจผิดคิดว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่อาจไม่ต้องกำหนดทิศทางโดยชุมชนเสมอไป สำหรับศักยภาพของชุมชนในภาพรวมที่อยู่ในระดับดีคือ ศักยภาพของคนในชุมชน ผู้นำในชุมชน ความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยว ส่วนศักยภาพที่อยู่ในระดับปานกลางคือ การเตรียมความพร้อมของชุมชน การวางรูปแบบการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมในชุมชน การบริหารจัดการของชุมชน การฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน การมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว การประสานงานกับภายนอก และผลที่ได้กับชุมชน เมื่อจำแนกศักยภาพของชุมชน ปรากฏผลเป็นดังนี้

4.1 ชุมชนที่มีศักยภาพดีเยี่ยม (เกรด A) คือ ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ชุมชนบ้านบางบัว

4.2 ชุมชนที่มีศักยภาพค่อนข้างดีเยี่ยม (เกรด B+) คือ ชุมชนบ้านห้วยแร่ ชุมชนบ้านแหลมกลัด ชุมชนบ้านรักษะคลองบางพระ ชุมชนบ้านยายม่อม ชุมชนไม้รูด และชุมชนบ้านช้างทูน

4.3 ชุมชนที่มีศักยภาพในระดับดี (เกรด B) คือ ชุมชนบ้านหนองเสม็ด ชุมชนบ้านท่าระแนะ ชุมชนบ้านชายเนิน ชุมชนเนินทราย และชุมชนบ้านคันทนา

4.4 ชุมชนที่มีศักยภาพในระดับปานกลางค่อนข้างดี (เกรด C+) คือ ชุมชนบ้านชำราก ชุมชนบ้านตะกาง ชุมชนบ้านอ่าวใหญ่ ชุมชนบ้านล่าง และชุมชนบ้านหนองบอน

4.5 ชุมชนที่มีศักยภาพในระดับปานกลาง (เกรด C) คือ ชุมชนบ้านวัดโบสถ์

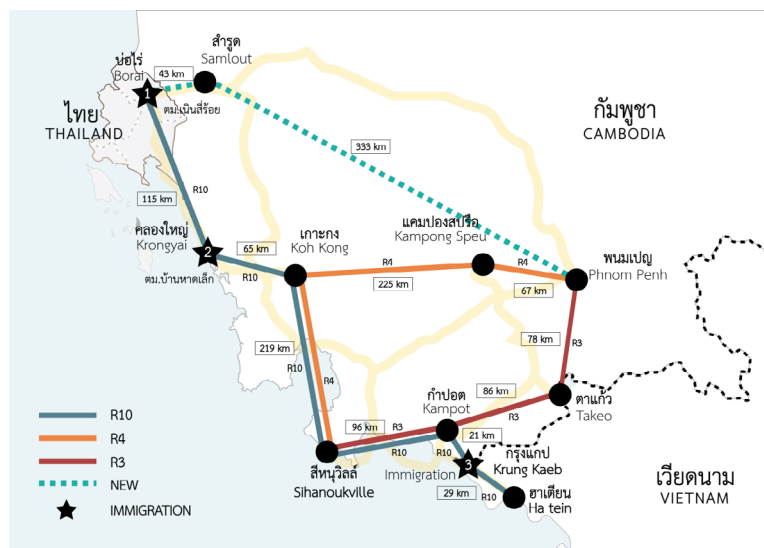
4.6 ชุมชนที่มีศักยภาพต่ำกว่าปานกลาง (เกรด D+) คือ ชุมชนบ้านกิลสวัสดิ์ ชุมชนบ้าน-คลองแสง ชุมชนบ้านหนองเสือพัฒนา และชุมชนวังดัก

4.7 ชุมชนที่มีศักยภาพน้อย (เกรด D) คือ ชุมชนบ้านโมคไพโร ชุมชนบ้านท่าเรือจ้าง

ชุมชนที่มีศักยภาพบนเส้นทางเชื่อมโยงจากด่านถาวรขนาดเล็กของประเทศไทยไปยังกัมพูชาและเวียดนามคือ ชุมชนบางคะยัก (กัมพูชา) ชุมชนตาโต (กัมพูชา) ชุมชนชีพัต (กัมพูชา) ชุมชนแพรกโดนด (กัมพูชา) ชุมชนตระเปียงซังแก (กัมพูชา) ชุมชนจัมบก (กัมพูชา) และชุมชนฮอนดัท (เวียดนาม) นอกจากนี้ ยังพบว่านอกจากด่านถาวรขนาดเล็กที่มีศักยภาพที่เป็นประตูทางการค้าและการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงระหว่างไทยและกัมพูชาแล้ว ยังมีจุดผ่อนปรนการค้าข้ามเมฆว อำเภอบ่อไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่เชื่อมโยงระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชาเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสำคัญ โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวของสองประเทศเดินทางไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทั้งในช่วงเวลาปกติและช่วงเทศกาล

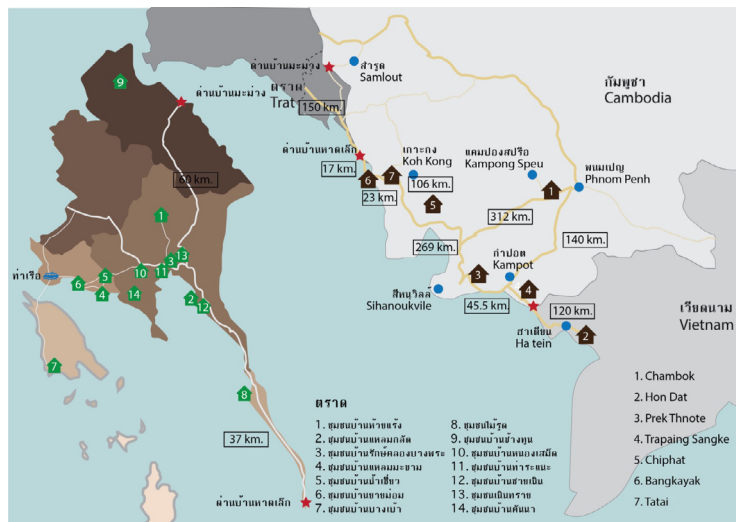
5. เส้นทางเชื่อมโยงที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราด กัมพูชาและเวียดนาม ผ่านชุมชนท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปรากฏดังภาพที่ 2 และ 3

★ 1=จุดผ่อนปรนการค้าข้ามเมฆว 2=ด่านบ้านหาดเล็ก 3=ด่านฮาเตียน

ภาพที่ 2 เส้นทางเชื่อมโยงตราด กัมพูชา และเวียดนาม

ภาพที่ 3 เส้นทางโครงการท่องเที่ยวเชิงชุมชนที่มีศักยภาพตราด กัมพูชา และเวียดนาม

อภิปรายผล

1. ศักยภาพของผู้นำและสมาชิกในชุมชนถือเป็นต้นทุนทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ โดยเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ศักยภาพของคนในชุมชนมีข้อดีในเรื่องความรู้สึกรัก ห่วงแหน เห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชน และการนำทรัพยากรมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ข้อค้นพบดังกล่าวเป็นต้นทุนสำคัญของชุมชนและเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวให้เข้มแข็ง สอดคล้องกับแนวคิดของพงนา สวนศรี (2546) ที่อธิบายถึงต้นทุนมนุษย์มีความสำคัญต่อการกำกับการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับชุมชน

2. เป็นที่น่าสนใจว่า จากข้อค้นพบแม่ผู้นำและคนในชุมชนโดยส่วนใหญ่จะมีความรู้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่ยังมีผู้นำและคนในชุมชนบางส่วนคิดว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่จำเป็นต้องกำหนดทิศทางโดยชุมชนเสมอไป ความเข้าใจผิดนี้อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราดไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ทั้งนี้ ตามความคิดเห็นของพงนา สวนศรี (2546) กล่าวว่าการกำหนดทิศทางของการจัดการท่องเที่ยวมีความสำคัญยิ่งต่อความก้าวหน้าของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หากชุมชนไม่ได้กำหนดทิศทางในการจัดการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ย่อมยากที่จะประสบความสำเร็จ

3. ประเด็นที่ชุมชนมีข้อจำกัดได้แก่ ศักยภาพในการบริหารจัดการที่ประกอบไปด้วย การสร้างการมีส่วนร่วมทั้งกับคนในชุมชนและกับนักท่องเที่ยว การวางรูปแบบและระบบการบริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากร การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก รวมทั้งการจัดการให้เกิดผลได้กับชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าว เป็นไปตามข้อคิดของโคมศิริ ทิมสุทิน (2548) ที่อธิบายว่าหากชุมชนได้พัฒนาระบบการเรียนรู้และสร้างการมีส่วนร่วมให้กับคนในชุมชน จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนผ่านการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากร และการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ

สรุป

ศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดตราดอยู่ในระดับดีมีสองประเด็นหลัก คือ ความสามารถของผู้นำและความร่วมมือของคนในชุมชนที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนศักยภาพที่อยู่ในระดับปานกลางคือ การเตรียมความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว การวางรูปแบบและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และผลที่เกิดกับชุมชน จากการศึกษาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวจำนวน 29 ชุมชนพบว่า มีเพียง 14 ชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงตราด กัมพูชาและเวียดนาม ได้แก่ 1) ศักยภาพระดับดีเยี่ยม (เกรด A) จำนวน 3 ชุมชน คือ 2) ศักยภาพระดับค่อนข้างดีเยี่ยม (เกรด B+) จำนวน 6 ชุมชน และ 3) ศักยภาพระดับดี (เกรด B) จำนวน 5 ชุมชน โดยเชื่อมโยงเส้นทางผ่านด่านถาวรหาดเล็กของประเทศไทย ไปยังชุมชนของกัมพูชาคือ ชุมชนบางคะยัก ชุมชนตาโต ชุมชนชีพท์ ชุมชนแพรงโดนด ชุมชนตระเปียงซังแก ชุมชนจัมบก และชุมชนในอำเภอฮอนดัทของเวียดนาม

ข้อเสนอแนะ

1. ประเด็นความเข้มแข็งของศักยภาพคนในชุมชนท่องเที่ยว

ควรใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของศักยภาพของคนในชุมชนโดยระดมพลังทางความคิดและประสานความร่วมมือเพื่อยกระดับความเข้มแข็งของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ คนที่มีศักยภาพสูงในชุมชนระดับ A ระดับ B+ และระดับ B สามารถส่งผ่านการเรียนรู้ไปยังชุมชนที่อยู่ในระดับต่ำกว่า (ระดับ C+ ระดับ C ระดับ D+ และระดับ D) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความโดดเด่นที่แตกต่างกันระหว่างชุมชนเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการใช้ศักยภาพของคนเป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพในด้านอื่น ๆ จนสามารถสร้างความหมายใหม่ให้กับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีพลัง รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และปรับปรุงในประเด็นที่เป็นจุดอ่อนในการบริหารจัดการของชุมชนคือ

1.1 ควรมีการเตรียมการเพื่อสนับสนุนให้บุคลากรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการศึกษาดูงานระหว่างชุมชนที่มีระดับศักยภาพต่างกันในจังหวัด ระดมความเห็นในการวางรูปแบบการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับสภาพจริงของพื้นที่ และเรียนรู้ร่วมกันจากชุมชนที่มีการวางรูปแบบการบริหารจัดการที่ดี สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนให้มากขึ้นทั้งระดับภายในชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับนักท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่การวางแผนจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างมีทิศทาง โดยพิจารณาจากปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน

1.2 ควรยกระดับการบริหารจัดการของชุมชน โดยเรียนรู้จากชุมชนการท่องเที่ยวที่มีผลการจัดการในระดับดีและประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชนให้มากขึ้น

2. สนับสนุนให้ผู้นำและกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยใช้การวิจัยเป็นฐาน โดยสร้างนักวิจัยท้องถิ่นเพื่อในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีฐานข้อมูลสารสนเทศที่มาจากกรวิจัยท้องถิ่น ทั้งนี้ผู้นำชุมชนควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรที่สนับสนุนทุนวิจัยท้องถิ่น เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น

3. ควรใช้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติและเชื้อชาติที่แตกต่างตามช่วงเวลาแห่งประวัติศาสตร์ให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างมูลค่าเชิงสร้างสรรค์ให้กับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

รายการอ้างอิง

- โฉมศิริ ทิมสุทิน. (2548). รูปแบบการจัดการและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ระยะที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- พจนา สวนศรี. (2546). คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- วีระพล ทองมา และประเจต อำนาจ. (2547). ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนใน ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). สถิตินักท่องเที่ยวจังหวัดตราด. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2560. จาก http://www.mots.go.th/province_new/ewt/trat/ewt_news.php?nid=76,
- อุบลวรรณ ประดับสุข. (2549). การเรียนรู้และประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนจาก สกว. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2559. จาก http://www.tat.or.th/e-journal/article-02_3-49.html,
- Fennell, D. A. (1999). *Ecotourism: An Introduction*. New York: Routledge.